

АНКЕТУВАННЯ ЯК МЕТОД ЗНАХОДЖЕННЯ НОВОГО ЗНАННЯ У ПРОЦЕСІ ДИПЛОМНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ФІЛОЛОГІВ

Статівка А.М. (Суми)

У статті порушується проблема використання емпіричних методів іноземними студентами-філологами в дипломних дослідженнях. Один із таких методів – анкетування – розглядається як спосіб знаходження нового знання, що є найбільш значущим у дослідницькій роботі.

У статті подано правила побудови анкети, до яких належать такі: визначення мети анкетування; достатність запитань для забезпечення емпіричної перевірки гіпотези дослідження; врахування інформованості опитуваних про предмет мовлення; розташування запитань відповідно до логіки сприйняття змісту анкети; уникання у формулюваннях емоційно забарвлених слів, що підштовхують до оцінних відповідей. Згідно з дослідженнями соціальних психологів автор аналізує класифікації запитань, що можуть входити до складу анкети, описує їхнє призначення. Наукову новизну статті складає презентація мовленнєвих жанрів анкети та опис її результатів. Автор стверджує, що анкета як текст є мовленнєвим жанром, що характеризується певною змістовно-смісловною, стилістичною та композиційною єдністю. Змістовно-сміслова єдність забезпечується змістом запитань анкети; стилістична – відповідністю ознакам наукового мовлення; композиційна – розміщенням компонентів тексту та зв'язками між ними.

Опис результатів анкетування як складник жанру містить такі елементи змісту: а) зазначення мети проведення анкетування; б) уточнення місця і часу, опис контингенту респондентів; в) представлення структури анкети (групування запитань за тематичними блоками, спрямованість яких підпорядкована розв'язанню одного завдання (якщо таке наявне); г) заявлення мети залучення запитання; д) опис інформації, що отримана у відповіді, і висновок щодо її інтерпретації; е) узагальнюючі висновки на основі аналізу всіх відповідей анкети.

Композиція опису результатів анкетування відповідає схемі: мета залучення до анкети запитання – результати – інтерпретація результатів.

У статті презентується система завдань для формування вмінь формулювати запитання і співвідносити зміст анкети з метою дослідження; складати анкету як мовленнєвий жанр; усувати помилки у змісті та мовному оформленні анкети; описувати матеріали, отримані методом анкетування.

Ключові слова: анкета, дипломне дослідження, емпіричні методи дослідження, мовленнєвий жанр анкети, система вправ.

Статівка А.М. Анкетирование как метод нахождения нового знания в процессе дипломного исследования филологов. В статье поднимается проблема использования эмпирических методов иностранными студентами-филологами в дипломных исследованиях. Один из таких методов – анкетирование – рассматривается как метод нахождения нового знания, которое является наиболее значимым в исследовательской работе.

В татье представлены правила построения анкеты, к которым относятся следующие: определение цели анкетирования; достаточность вопросов для обеспечения эмпирической проверки гипотезы исследования; учет информированности опрашиваемых о предмете речи; расположение вопросов в соответствии с закономерностями восприятия содержания анкеты; избегание в формулировках эмоционально окрашенных слов, подталкивающих к оценочным ответам. Согласно исследованиям социальных психологов, автор анализирует классификации вопросов, которые могут входить в состав анкеты, описывает их назначение. Научную новизну статьи составляет презентация речевых жанров анкеты и описание ее результатов. Автор утверждает, что анкета как текст представляет собой речевой жанр, характеризующийся определенным содержательно-смысловым, стилистическим и композиционным единством. Содержательно-смысловое единство обеспечивается содержанием вопросов анкеты; стилистическое – соответствием признакам научной речи; композиционное – размещением компонентов текста и связями между ними.

Описание результатов анкетирования как жанр содержит следующие элементы содержания: а) указание цели проведения анкетирования; б) уточнение места и времени, описание контингента респондентов; в) представление структуры анкеты (группировка вопросов по тематическим блокам, направленность которых подчинена решению одной задачи (если такое имеется); г) заявление цели введения вопроса в анкету; д) описание информации, полученной в ответах, и вывод об их интерпретации; е) обобщающие выводы на основе анализа всех ответов анкеты.

Композиция описания результатов анкетирования соответствует схеме: цель включения вопроса в анкету – результаты – интерпретация результатов.

В статье представлена система заданий для формирования умений составлять вопросы и соотносить содержание анкеты с целью исследования; составлять анкету как речевой жанр; устранять ошибки в содержании и речевом оформлении анкеты; описывать материалы, полученные методом анкетирования.

Ключевые слова: анкета, дипломное исследование, эмпирические методы исследования, речевой жанр анкеты, система упражнений.

Artem Stativka. Survey as a method of finding new knowledge in the process of philologists' graduate research. The article raises the issue of the use of empirical methods by foreign students of Philology in graduate studies. One of these methods – surveying – is considered as a method of finding the new knowledge that is the most important in the research work.

The article presents the rules for constructing questionnaires, which include the following: defining the purpose of the survey; adequacy of the questions to enable empirical verification of the hypothesis of the study; accounting for the awareness of the respondents of the subject matter; placement of the questions in accordance with the logic of perception of the questionnaire content; avoidance of suggestive emotionally colored words in the questions. According to the research of social psychologists, the author analyses the classifications of questions that may be part of the questionnaire and describes their purpose. The scientific novelty of the article is the presentation of the speech genres of the questionnaire and the description of its results. The author argues that the questionnaire as a text is a speech genre characterized by a certain content and semantic, stylistic and compositional unity. The content and semantic unity

is provided by the content of the questionnaire; the stylistic unity is provided by the compliance with the features of scientific speech and the compositional unity is provided by placement of text components and connections between them.

Description of the results of the survey as a genre includes the following content elements: a) statement of the purpose of the survey; b) clarification of the place and time, and description of the respondents; c) presentation of the questionnaire structure (grouping of questions in thematic blocks intended to solve a single problem (if any)); d) statement of the purpose of including a question into the questionnaire; e) description of what is received in response, and the conclusion of its possible meaning; e) generalizing conclusions based on the analysis of all answers to the questionnaire.

The description of the survey results corresponds to the scheme: the purpose of including a question in the questionnaire – results – their interpretation.

The article presents a system of tasks for the formation of question-making skills and ability to correlate the content of a questionnaire with the purpose of research; to compose a questionnaire as a speech genre; to eliminate errors in the content and language of a questionnaire; to describe the data obtained in a survey.

Key words: diploma research, questionnaire, empirical research methods, speech genre of a questionnaire, a system of exercises.

Постановка проблеми. Вагомість дипломної роботи випускника-філолога визначається кількістю здобутої нової інформації. Нова інформація в дипломному дослідженні методичного спрямування здобувається переважно за допомогою емпіричних методів: анкетування, моделювання, експерименту (констатувального, формувального) – і знаходить відображення в структурі дипломної роботи у вигляді самостійних мовленнєвих жанрів – описі результатів анкетування або використання інших методів.

Студенти, котрі опановують іноземну мову як за межами батьківщини, так і в рідній країні, уникають застосування зазначених методів у процесі дослідження і переважно використовують теоретичні методи: аналіз теорій, що складають лінгводидактичну базу розгортання й обґрунтування власної концепції, узагальнення, класифікацію зібраного матеріалу. Аналіз 134 дипломних робіт випускників-філологів у КНР і Україні показав, що в жодній роботі не застосовуються емпіричні дослідницькі методи. Це може говорити про те, що студенти-філологи або погано знайомі з методикою їх застосування та особливостями опису отриманих результатів, або не розуміють, якої мети можна досягти шляхом їх використання.

Безумовно, вибір методу визначається особливостями предмета дослідження, теми, напряму, в якому виконується робота та ін., але

метод анкетування є доцільним майже в кожній дипломній роботі, тому що він дає можливість зорієнтуватись у стартових умовах дослідження проблеми та здобути нові відомості, що надають вагомості дипломному проекту. Щоб студенти не уникали емпіричних методів у дослідженні, доцільне більш глибоке ознайомлення їх з анкетуванням як методом дослідження й анкетою як мовленнєвим жанром, а також із жанровими особливостями опису результатів анкетування; дослідження можливостей застосування анкетування у мережі Інтернет.

Межі статті не дозволяють висвітлити методіку навчання умінь застосовувати та описувати всі емпіричні методи, тому зупинимося на одному – анкетуванні – та покажемо особливості анкети й опису результатів анкетування як методу й анкети як жанру тексту.

Аналіз актуальних досліджень. Емпіричні методи дослідження, а саме анкетування, у будь-якій сучасній формі навчання не втрачають своєї вагомості. На сучасному етапі у вітчизняній і зарубіжній педагогічній науці активно ведеться пошук нових, більш ефективних технологій навчання і дослідження. Увага науковців переважно сфокусована на дослідженні та розробці дистанційної форми навчання, в межах якої емпірика дещо посувається назад: К. Armstrong, O. Retterer [10], F. Boulton, P. Perez-Paredes [11], M.C. Campoy, B. Belles-Fortuno, M.L. Gea-Valor [12], A. Welker, G. White [13] та ін. Проте дистанційне навчання не виключає запровадження емпіричних методів дослідження, в таких умовах вони лише набувають нових можливостей і специфічних способів застосування. Проведений лабораторний експеримент у Ланчжоуському університеті (КНР), що мав на меті виявити можливості використання методу анкетування через мережу Інтернет, показав переваги і складності дистанційного анкетування, та підтвердив можливість анкетування дистанційно. До переваг дистанційного анкетування належать такі: відсутність обмежень у часі (респондент має змогу обирати зручний для нього час та розмірковувати над запитаннями без обмежень у часі); психологічний комфорт (можливість надавати відповіді саме тоді, коли є бажання це робити); тривалість розмірковувань, що призводить до глибоких обґрунтованих відповідей; відсутність

проблеми визначення місця анкетування. Складність дистанційного анкетування полягає у тому, що не всі респонденти відгукуються на прохання надати відповіді на запитання анкети.

На жаль, у вітчизняній педагогічній науці та соціальній психології не описано специфіку застосування анкетування через мережу Інтернет, але наявно чимало публікацій (Л. Бурлачук [1], І. Бутенко [2], К. Гуревич, Е. Борисова [6], [5], [7], [8], І. Климова, Т. Корнилова, А. Разомазова [4], С. Смирнова [9], в яких описується анкета та тлумачиться як емпіричний метод, котрий «передбачає письмові відповіді на систему поставлених запитань, кожне з яких пов'язане з центральним завданням дослідження» [4: 32]; визначаються типи запитань та доцільність їх розміщення в анкеті [2]; анкетування ж тлумачиться як процес застосування методу анкети [4]. Проте а ні в соціальній психології, а ні в лінгвістиці не описано анкету як текст, який являє собою певний мовленнєвий жанр; не виявлено особливостей мовленнєвого жанру опису результатів анкетування.

Метою статті є науковий аналіз теоретичних положень, концепцій, пов'язаних із досліджуваною проблемою, та створення на виявленій теоретичній основі опису мовленнєвих жанрів анкети і результатів анкетування; розробка та презентація системи завдань, за допомогою яких формується комплекс умінь, необхідних для застосування анкетування і його опису в дипломному дослідженні.

Виклад основного матеріалу. Призначення анкети – формування первинного орієнтування в досліджуваній проблемі. Анкета використовується як засіб попередньої «розвідки» і тільки в поєднанні з іншими методами (спостереженням, констатувальним зрізом, формувальним експериментом та ін.) сприяє обґрунтуванню та доведенню основних положень гіпотези, що формулюється у дослідженні.

Щоб отримати найбільш точні дані, кожна анкета складається відповідно до таких правил:

1. Чітке визначення мети анкетування.
2. Достатність запитань для забезпечення емпіричної перевірки гіпотези дослідження.
3. Урахування інформованості опитуваних про предмет мовлення.

4. Розташування запитань відповідно до закономірностей сприйняття змісту анкети: перше запитання нескладне, недискусійне, воно лише підводить до розуміння суті теми, надає можливості зосередитись; наступні запитання розміщуються за ступенем зростаючої складності, але найважливіші та найскладніші запитання розміщуються у середині анкети; наприкінці розміщуються запитання середньої складності, що не вимагають розгорнутих відповідей, оскільки втомленість респондентів позначається на їхньому бажанні надавати відповіді, втраті інтересу [6: 87].

5. Уникання у формулюваннях емоційно забарвлених слів, що підштовхують до оцінних відповідей.

В анкеті можуть використовуватися три типи запитань за характером очікуваної відповіді:

а) пряме запитання, що вимагає прямої відповіді.

Таке запитання ще називають відкритим. Наприклад: *Яка структурна частина тексту дипломної роботи викликає найбільші труднощі? Передбачається відповідь такого типу: Найважчою для написання частиною є... ;*

б) запитання селективного типу, або закрите, в якому респонденту пропонується кілька готових відповідей на вибір. Наприклад: *Яка структурна частина тексту дипломної роботи викликає найбільші труднощі: а) вступ; б) основна частина; в) висновки; г) список використаних джерел?* (до того ж, слід пам'ятати, що варіантів відповіді не повинно бути більше шести). Іноді виокремлюють напівзакриті селективні запитання, в яких відповідь вибирається респондентом із запропонованих варіантів, але залишається можливість додати свою, не позначену в анкеті думку;

в) запитання, розраховані на шкалювання [6]. Опитуваним пропонується, наприклад, п'ятибальна шкала відповідей: 5 – впевнене «так»; 4 – більше «так», ніж «ні»; 3 – не впевнений, не знаю; 2 – більше «ні», ніж «так»; 1 – впевнено «ні».

Кожний тип запитання дає той матеріал, який передбачає отримати дослідник, однак запитання селективного типу направляють думки респондента в потрібне для дослідника русло, тому за їхньою допомогою можна отримати не лише певну інформацію, але й у більшому обсязі.

Крім названих типів запитань, що застосовуються в анкетах методичних, лінгвістичних, літературознавчих досліджень, науковці виділяють ще одну типологію запитань, що може викликати зацікавленість дослідника, який складає анкету: прямі та непрямі запитання. Прямі запитання, як зазначалося, відкрито і прямо називають предмет мовлення. Непрямі містять завуальований предмет мовлення, який не називається, але інформація про нього буде отримана шляхом аналізу відповіді. Наприклад, замість запитання студенту: «*Чи замислюєтесь ви над вибором і доречністю вживання запозиченого слова?*» формулюється запитання: «*Дайте відповідь сусідові на його запитання: “Ну, як там вчора закінчився (- лась) (зустріч, саміт) президентів?”*» Відповідь покаже, чи доречно вживається запозичене слово.

Вибір типів запитань залежить від мети і характеру затребуваної інформації, проте анкета як текст являє собою жанр, що характеризується певною змістовно-сисловою, стилістичною та композиційною єдністю. Змістовно-сислова єдність забезпечується змістом запитань анкети; стилістична – відповідністю ознакам наукового мовлення; композиційна – розміщенням компонентів тексту та зв'язками між ними.

Композиційна форма жанру анкети містить преамбулу, яка підпорядкована налаштуванню довірливої розмови з опитуваними (шляхом короткого викладення мети анкетування, запевнення в анонімності використання отриманої інформації та ін). Основна частина являє собою систему запитань, розташованих відповідно до правил побудови анкети.

Наприкінці висловлюється подяка за співпрацю в проведенні дослідження.

Опис результатів анкетування як жанр містить такі елементи: а) зазначення мети проведення анкетування; б) уточнення місця і часу, опис контингенту респондентів; в) представлення структури анкети (угруповання запитань за тематичними блоками, спрямованість яких підпорядкована розв'язанню одного завдання (якщо таке є); г) заявлення мети залучення запитання (з якою метою вводилось конкретне запитання, тобто що передбачалося одержати в результаті відповіді); д) опис того, що отримано у

відповіді, і висновок, про що це може говорити; е) узагальнюючі висновки на основі аналізу всіх відповідей анкети.

Характер і послідовність опису результатів анкетування відповідає схемі: мета залучення до анкети запитання – результати – інтерпретація результатів.

Представимо деякі моделі тексту з низки найбільш частотних:

1) *Перше запитання анкети було спрямоване на те, щоб визначити... Обробка отриманих даних показала, що... Це говорить про те, що в методиці не існує чіткого визначення суті...*

2) *Запитання було підпорядковане виявленню... Результати показують, що... Отримані дані говорять про...*

В описі результатів анкетування міститься «нове знання», цінне для орієнтування та розуміння умов і напрямів дослідження проблеми. Ось чому так важливо навчати застосування й опису анкетування в дипломному дослідженні.

Зміст навчання складають знання про особливості жанрів анкети та опису результатів анкетування, комплекс умінь, які ми наведемо нижче разом із системою завдань для їх формування (дидактичний матеріал не презентується через обмеження статті в обсязі).

Уміння знаходити компоненти тексту, з яких складається жанр анкети.

Завдання 1. Прочитайте текст і знайдіть у ньому відповіді на запитання: що таке анкета? Навіщо вона використовується в дослідженні? Які компоненти тексту є в жанрі анкети? Які типи запитань використовуються в анкеті?

Завдання 2. Допишіть в схемі жанру анкети назви компонентів тексту: *пре..., осн..., конц...* (Завдання розраховане на іноземних студентів, тому важливим є запам'ятовування назв частин, що складають анкету, та їх правопису).

Завдання 3. Прочитайте правила складання анкети. Сформулюйте запитання до кожного пункту правил, починаючи зі слів: *Чи можна...? Чи потрібно...?*

Завдання 4. Прочитайте анкету і проаналізуйте її, відповідаючи на запитання: Чи позначена мета анкетування? Чи розташовані запитання за ступенем зростання складності? Які типи запитань використовує автор? Чому? Якій меті підпорядковано кожне

запитання? Сформулюйте її. Зробіть висновок, чи відповідає запропонована нижче анкета правилам її складання.

Уміння складати запитання для анкети.

Завдання 5. Уявіть, що ви пишете дипломну роботу на тему «Англомовні запозичення в російській мові пострадянського періоду». Ви хочете прояснити, яке ставлення до англіцизмів у носіїв російської мови. Чи підійдуть для анкети такі запитання і яка мета кожного з них? 1. Яку реакцію у вас викликає таке висловлення: «*А ты так креативненько оделась!*»: а) ніякої, все нормально; б) подив: можна обійтись без запозиченого слова; в) хочеться пояснити, чому слово недоречне в цій ситуації; г) присміє здивування: навіть «*блондинки*» розуміють значення запозичених слів, хоч і вживають недоречно; д) обурення: уживання запозичених слів для недоучок стало ознакою приналежності до «*просунутої*» молоді; е) інше, що саме.

2. У яких висловленнях слово *гламурний* є доречним: а) Мені подобається гламурний стиль в одязі; б) Ти читаєш гламурний журнал; в) У нього гламурна зачіска; г) Запам'ятай цей вислів – він гламурний.

3. Яке словосполучення ви оберете в ситуації, коли вас запитали в автобусі: «*А що ж ти, дитино, вивчаєш в університеті?*» (Українську лінгвістику, українське мовознавство, українську мову)

Завдання 6. Уявіть, що ви пишете дипломну роботу на тему «Запозичення в російському мовленні студентів-філологів». Що можна виявити за допомогою анкети, тобто яка може бути мета анкетування?

Завдання 7. Що можна прояснити за допомогою таких запитань: «*Чи є на вашу думку в російській мові синоніми запозичень “синтагма”, “алофони”, “фонема”?*».

Завдання 8. Сформулюйте запитання так, щоб прояснити... (наприклад, чому люди використовують запозичені слова).

Завдання 9. Визначтесь, яку думку ви хочете підтвердити або спростувати у вашому дипломному дослідженні за допомогою матеріалів анкети. Яка інформація вам знадобиться для цього?

Завдання 10. Сформулюйте мету анкетування для вашого дипломного дослідження.

Завдання 11. Сформулюйте респондентам перше запитання анкети. З якою метою ви його пропонуєте?

Завдання 12. Сформулюйте 5-6 запитань для анкети за темою вашого дипломного дослідження.

Уміння описувати результати анкетування.

Завдання 13. Прочитайте даний опис отриманих результатів. Чи відповідає опис схемі: мета-результат-висновок. Про що це говорить? Підтвердіть свою думку прикладами з тексту.

Завдання 14. Випишіть із тексту-опису анкети а) формулювання мети залучення запитання до анкети; б) формулювання введення опису результатів; в) формулювання висновків. Використовуйте їх у процесі опису результатів анкетування у вашому дипломному дослідженні.

Висновок. Подолання однобічності у виборі методів дипломного дослідження можливе, якщо здійснювати цілеспрямоване і системне навчання студентів особливостей застосування та опису емпіричних методів.

Навчання студентів застосування емпіричних методів і опису їх результатів сприяє не тільки здобуванню нових знань, а й розвитку науково-дослідницької компетентності, яка є найважливішим складником у структурі професійної компетентності філолога.

Перспективи дослідження проблеми полягають у розробці методики навчання студентів застосовувати емпіричні методи – констатувальний зріз та формувальний експеримент – та формувати вміння використовувати такі методи у тексті дипломного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике / отв. ред. С.Б. Крымский. Киев: Наукова думка, 1989. 200 с.
2. Бутенко И.А. Анкетный опросник как общение социолога с респондентами. Москва: Высшая школа, 1989. 175 с.
3. Дружинин В.Н. Экспериментальная психология. Москва: ИНФРА-М, 1997. 256 с.
4. Климова И.В., Разомазова А.Л. Общий практикум. Основы психологического исследования: учеб. пособие. Москва: МЭЛИ, 2005. 96 с.
5. Практикум по социологии / под ред. И.М. Слепенкова, В.И. Дряхлова и др. Москва: Изд-во МГУ, 1992. 196 с.

6. Психологическая диагностика / под ред. К.М. Гуревича, Е.М. Борисовой. Москва, Изд-во УРАО, 2001. 304 с.
7. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / под общ. ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. СПб.: Питер, 2003. 560 с.
8. Практикум по общей и экспериментальной психологии / под общей ред. А.А. Крылова. Ленинград: Изд-во ЛГУ, 1987. 256 с.
9. Экспериментальная психология: Практикум / под ред. Т.В. Корниловой, С.Д. Смирнова. Москва: АспектПресс, 2002. 383 с.
10. Armstrong K., Retterer, O. Blogging as L2 writing: a case study. *AACE Journal*. 2008, № 16 (3). С. 233–251.
11. Boulton F., Perez-Paredes P. Researching use of corpora for language teaching and learning. *ReCALL. The Journal of EUROCALL*. 2014, № 26 (2). P. 24–56.
12. Campoy M.C., Belles-Fortuno, B., Gea-Valor M.L. *Corpus-Based Approaches to English Language Teaching*. London: Continuum, 2010. 305 p.
13. Welker A., White G. *Technology enhanced language learning: Connection theory and practice*. Oxford: Oxford University Press, 2013. 274 p.

REFERENCES

- Armstrong, K. and Retterer, O. (2008). Blogging as L2 writing: a case study. *AACE Journal*, 16 (3), pp. 233–251 [in English].
- Boulton, F. and Perez-Paredes, P. (2014). Researching use of corpora for language teaching and learning. *ReCALL. The Journal of EUROCALL*, 26 (2), pp. 24–56 [in English].
- Burlachuk, L.F. and Morozov, S.M. (1989). *Slovar-spravochnik po psihologicheskoy diagnostike [The dictionary-directory on psychological diagnostics]*. Krymskij, S.B. (Ed.). Kiev: Naukova dumka [in Russian].
- Butenko, I.A. (1989). *Anketnyj oprosnik kak obshchenie sociologa s respondentami [The questionnaire as a sociologist's communication with the respondents]*. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
- Campoy, M.C., Belles-Fortuno, B. and Gea-Valor, M.L. (2010). *Corpus-Based Approaches to English Language Teaching*. London: Continuum [in English].
- Druzhinin, V.N. (1997). *Ekspperimentalnaya psihologiya [Experimental psychology]*. Moscow: INFRA-M [in Russian].
- Gurevich, K.M. and Borisova, E.M. (Eds.). (2001). *Psihologicheskaya diagnostika [Psychological diagnosis]*. Moscow: Izd-vo URAO [in Russian].
- Klimova, I.V. and Razomazova, A.L. (2005). *Obshchij praktikum. Osnovy psihologicheskogo issledovaniya [General practicum. Fundamentals of psychological research]*. Moscow: MELI [in Russian].

- Kornilova, T.V. and Smirnova, S.D. (Eds.). (2002). *Eksperimentalnaya psihologiya: Praktikum [Experimental psychology: Practicum]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
- Krylov, A.A. (Ed.). (1987). *Praktikum poobshchej i eksperimentalnoj psihologii [Practicum in General and experimental psychology]*. Leningrad: Izd-vo LGU [in Russian].
- Krylov, A.A. and Manichev, S.A. (Eds.). (2003). *Praktikum po obshchej, eksperimentalnoj i prikladnoj psihologii [Practicum in general, experimental and applied psychology]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
- Slepenkova, I.M., Dryahlova, V.I. et al. (Eds.). (1992). *Praktikum po sociologii [Practicum in sociology]*. Moscow: Izd-vo MGU [in Russian].
- Welker, A., White, G. (2013). *Technology enhanced language learning: Connection theory and practice*. Oxford: Oxford University Press [in English].

Стаття надійшла до редакції: 15.09.2019

Статівка Артем Михайлович, викладач кафедри російської мови, зарубіжної літератури та методики їх викладання Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка (40003, Суми, вул. Роменська, 87); e-mail: stativkaartem@rambler.ru; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4410-1527>.

Статівка Артем Михайлович, преподаватель кафедры русского языка, зарубежной литературы и методики их преподавания Сумского государственного педагогического университета им. А.С. Макаренко (40003, Сумы, ул. Роменская, 87); e-mail: stativkaartem@rambler.ru; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4410-1527>.

Artem Stativka, Lecturer, Department of the Russian language, foreign literature and methods of teaching, A.S. Makarenko Sumy State Pedagogical University (40003, Sumy, 87 Romenska st.); e-mail: stativkaartem@rambler.ru; orcid: <http://orcid.org/0000-0003-4410-1527>.